

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Maandblad van de Heemkundige en Historische Kring v.z.w.
« GENT »

Jg. 2 n° 6
juni 1973

INHOUD

Geleid bezoek en mededelingen	119
De geschiedenis van een brug	120
Mast en Danneels	121
De oudste uitleenbibliotheek te Gent	127
In het Bijloke Ziekenhuis in 1841	128
Krantenproza van weleer	130
Hoe een weg werd hersteld	132
Vraag en antwoord	133
Bibliografische sprokkelingen	134
Bibliotheek en archief	135

Verantw. uitgever:
G. Hebbelynck
Voorhoutkaai 40
9000 GENT

Elke auteur is alleen
verantwoordelijk voor
zijn bijdrage

Sinds 1860 waarborgt het Gemeentekrediet

- volledige zekerheid
- hoge rentevoeten
- uitmuntende diensten

Sparen bij het

GEMEENTEKREDIET...

zeker en vast!

UW SPAARGELD IN GOEDE HANDEN

HEEMKUNDIGE EN HISTORISCHE KRING GENT V.Z.W.

Ere-Voorzitter: de Heer Dr. P. Rogghé

Voorzitter: G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter: H. Collumbien

Secretaris: M. Steels

Penningmeester: A. Verbeke

Secretariaat: Sint-Lievensdoorgang 1 Gent. Tel. 256769.

Postrekening: 1050473, Heemkundige en Historische Kring Gent.

Lidgeld: 150 F per jaar.

```

=====
" OP ZONDAG 24 JUNI 1973 : GELEID BEZOEK AAN HET PATERSHOL "
" ONDER LEIDING VAN DE HEER A. VERBEKE. "
" SAMENKOMST AAN HET GROOT KANON TE GENT OM 10 UUR. "
=====

```

- Volksvoordrachten van de Gidsenbond van Gent en Oost-Vlaanderen:
Op zaterdag 23 juni: bezoek aan het begijnhof St.-Amandsberg. Samenkomst ingang Begijnhofdreef om 15 uur.
- Naar aanleiding van het jaar der Abdijen en Begijnhoven richtte de Kredietbank van 7 tot 22 juni 1973 een tentoonstelling in : Onze Begijnhoven. Een aantal curiosa en kunstvoorwerpen werden samengebracht uit het Oude Sint-Elisabeth-Begijnhof van Gent, het Begijnhof van O.L.Vrouw-ter Hooie van Gent, het Begijnhof van Dendermonde en bijzonder uit het Groot Begijnhof van Sint-Amandsberg.
- Tentoonstelling "Het Abdijhospitaal van de Bijloke"
Op 18 mei werd in het Oudheidkundig Bijloke Museum de tentoonstelling "Het Abdijhospitaal van de Bijloke" geopend. De tentoonstelling brengt ons, naast een aantal schilderijen, aquarellen en tekeningen, die bewaard worden in het Oudheidkundig Museum en in het Stadsarchief (Atlas Goetgebuer) een aantal kunstschaten, die in het bezit zijn van de Zusters van het Bijloke-klooster en die voor de eerste maal aan het publiek worden voorgesteld. De prachtig verzorgde catalogus bevat onder meer een "Schets van de Bouwgeschiedenis van het Hospitaal en de Abdij van de Bijloke".
De tentoonstelling is kosteloos toegankelijk tot einde juni 1973. We hopen, dat al onze lezers deze interessante tentoonstelling zullen bezoeken.

In de Journal de Gand van 12 april 1817 lezen we: "We hebben reeds gesproken over het plan, waarbij een brug zal gebouwd worden, die de Visserij met de Brusselse Poort zal verbinden. De brug, getekend door architect Debroe zal een lengte hebben van 174 voet. Ze zal gebouwd worden door een vereniging van actionairs, die een tolrecht zullen ontvangen gedurende een aantal jaren". Als we het plan van Gent van 1825 bekijken, zien we, dat de wijk Visserij enkel bereikbaar was langs de Pasbrug.

Enkele jaren later, op 25 mei 1820 lezen we in de Journal de Gand: "Het publiek weet, dat men sedert lang werkt aan de bouw van een brug die de Brusselse Poort met de mooie wandeling van de Visserij zal verbinden en waardoor het niet meer nodig zal zijn de ganse stad te doorkruisen om van de Brusselse steenweg de Antwerpse steenweg te bereiken. De brughoofden zijn klaar en de burgemeester Ph. Piers de Raveschoot heeft verleden dinsdag de eerste steen boven het waterpeil gelegd." De brug kreeg de naam Willemsbrug.

In de gemeenteraad van 14 maart 1832 kwam de Willemsbrug ter sprake. Sedert lang klagen de bewoners van de Visserij over het bruggeld, dat ze moeten betalen. Het verslag noemt het "odieux". Het bruggeld belemmert de handel en is een groot nadeel voor de eigenaars uit die wijk, voor wie de brug onmisbaar is. In dit deel van de stad heeft de handel in steenkool een grote uitbreiding genomen; een groot aantal werklieden, wonende in de Brusselse straat, St. Lievensstraat en aanpalende straten moeten dagelijks bruggeld van hun karig loon. Dit wekt ontevredenheid en is oorzaak van talrijke moeilijkheden. Ook voor de bedienden van de octrooirechten is het noodzakelijk, dat ze vrije toegang hebben op de brug; hiervoor betaalt het bestuur jaarlijks een vergoeding van 200 gulden, maar de pachter van het bruggeld kan naar willekeur deze oplossing niet verder aanvaarden. Na bespreking met het centraal bestuur - de staat is nu eigenaar van de brug - wordt besloten, dat de stad Gent de brug zal kopen voor een bedrag van 10000 gulden, te betalen in tien jaarlijkse afbetalingen van 1000 gulden, vermeerderd met de interest aan 4 %. De eerste betaling moest geschieden op 1 juni 1833. Het bruggeld werd afgeschaft op 1 juni 1832. Begin 1834 had de stad Gent echter nog niets betaald; het centraal bestuur dreigde een aanvullende interest te eisen, waarop de stad onmiddellijk een eerste afbetaling deed van 2962 F.

De Willemsbrug was de enige brug te Gent, waarvoor een tolgeld werd geëist.

MAST EN DANNEELS

nogmaals op het tapijt.

De Mast en Danneels-affaire, onzaliger nagedachtenis, is ontegensprekelijk de gebeurtenis geweest die een dikke tweehonderd jaar geleden onder de algehele Gentse bevolking een voordien nooit gekende beroering veroorzaakt heeft. Zonder een zweem van overdrijving mag getuigd worden dat de toenmalige openbare mening letterlijk in rep en roer gebracht werd door de onvoorstelbare wreedheid van die gebeurtenis. Een gebeurtenis die zich na dato in de herinnering van die bevolking derwijze heeft weten vast te ankeren dat jaren lang, decenniën lang, meer dan een eeuw lang, het relaas ervan van vader op zoon, van generatie op generatie, hardnekkig werd overgeleverd.

De wijze waarop die overlevering zich gedurende die lange tijd heeft kunnen handhaven even voor het voetlicht te brengen is het onderwerp van het verhaal dat, durf ik hopen, menigeen zal vermogen te boeien.

Laten we bij wijze van uitvoerige inleiding een los geschetst beeld ophangen van het verloop dat die nooit vergeten moordzaak gekend heeft.

We doen het in de vorm van een zorgvuldig bijgehouden dagboek of als u er de voorkeur aan geeft van een dagelijkse door de radio verzorgde berichtgeving. Is het nodig erop te wijzen dat uitsluitend gebruik gemaakt werd van de talrijke oorspronkelijke officiële bescheiden die in het Stadsarchief bewaard worden, met name het Boeck van Crime (reeks 214/158) en van handschriftelijke notities berustend in de R.U.G. ?

Ziehier dat dagboek:

VRIJDAG 4 NOVEMBER 1763

Het Lieve Vrouwe Broeder-Straetjen staat in rep en roer. Iets na het middaguur heeft men in een huis gelegen tegenover de kerk van de Paters Lieve Vrouwe Broeders (waar tot vóór 10 jaar het Museum voor Volkskunde, destijds Museum voor Folklore, ondergebracht was) een vijfvoudige moord ontdekt. (Een hoekhuis waarvan de zijgevel uitgaf op de Plotersgracht, sz hoek kijkend naar het Lieve Vrouwe Broedersbrugje, een der zg. zeven bruggetjes. Op de plaats van het huidige huis dragende het nr. 5). Te 3 u. gaat men over tot de lijkschouwing: Daniël Martinus van Beveren, rentenier; zijn zuster Anna Catharina; hun nichten Françoise, Marie en Colete van Haute zijn door middel van een hamer op de gruwelijkste wijze afgeslacht. Onbeschrijfelijk is de ontzetting van de toegestroomde volksmassa. Onder de nieuwsgierigen bevindt zich de genaamde Jan Mast (dit zullen zich sommigen later herinneren). Bevel wordt gegeven onmiddellijk de stadspoorten te sluiten om de vlucht van de daders te verhinderen. Er zijn geen verdachten.

ZATERDAG 5 NOVEMBER 1763

Uitvaart van de slachtoffers. De Van Beverens worden begraven in de Predikherenkerk (destijds aan Onderbergen). De juffrouwen Van Haute op het kerkhof van de St.-Michielskerk). Dezelfde dag wordt een "Ordonnantie politique" afgekondigd door "Heer ende Weth der Stad Gend". In die bekendmaking worden de burgers verzocht mee te werken tot de aanhouding van de moordenaars "om de selve by exemplaire condigne (welverdiende) straffe t'exterperen (verwijderen) uyt de mensche-lyke gemeenzaemheijt ende aldus alle voordere boosaerdige te vervremden van diergelyke schelmstukken te begaen (...), Zoo is 't dat Heer ende Weth by desen beloven te zullen geven ee-ne premie van twee hondert pattacons (een fortuin, een pattacon een waarde hebbende van 2 ponden 16 schellingen) aen den gonen die sal aenbrenghen dese schromelyke daeders (...) zul-lende den naem van den aenbrengher gesecreteert worden". Tevens worden de particulieren zowel als de "cabarettiers" verzocht aangifte te doen van iedere logerende vreemde gast. Van hun kant dienen de gebuurtedekens uit te vinden welke bu-ren sedert de laatste dagen uit de buurt verdwenen zijn. Een boete van eventjes 25 pattacons wacht al diegenen die aan hun plicht zouden te kort schieten: "op dat niemant en pretexere cause van ignorantie sal dese (de ordonnantie) naer publica-tie metten trompette geaffixeert worden ter plaetsen gecostu-meert".

ZATERDAG 12 NOVEMBER 1763

Hoe langer hoe meer begint het gerecht twee slecht befaamde kerels van de misdaden te verdenken vooral omdat vernomen werd dat te Rijsel in de nacht van donderdag 12 november een Gen-tenaar aangehouden en opgesloten werd: Ferdinand Danneels. Ook dat een metgezel van deze, Jan Mast, de kans gezien had te ontkomen. Nog in de loop van de dag laat de Magistraat een tweede D'Of-fice verschijnen: "Alsoo Heer ende Weth der Stad Gend onder-vonden hebben dat Jan Mast fs Anthone vry suppost van het cor-pus van de wynschrooders geseyt kraenkinders ende herbergier geweest ledent twee à dry maenden in het gankxken (1) gestaen in de Majorlijn straete lanck vijf voeten salvo justo bleek ende wat stuer van wesen breed van monde swart bruyen van wijn-brouwen ende baerde mager ende licht te beene draegende ge-smeden peruque (...) dragende eenen band ter causen van Lies-breuke ende sprekende een weynigh haperachtig Oudt in de der-tigh jaeren (...) Soo is 't dat Heer ende Weth voorders ge-informeert zynde dat den voorseyden Jan Mast sedert woonsdag lestledent synen huysse verlaeten heeft...". Nogmaals wordt eraan herinnerd dat 200 pattacons uitgelooft zijn voor het aenbrengen van nuttige informaties. (Van de affiche gedrukt "Tot Ghendt by Jan Meyer Geswooren Stadt-Drucker op d'Hoog-poorte in 't gekroont Sweirdt" hangt een zeer goed bewaard

exemplaar in het Museum voor Volkskunde).

MAANDAG 14 NOVEMBER 1763

Jan Mast die na de aanhouding van Danneels Rijsel ontvlucht is, is door burgers omtrent de Petercellepoort (Kortrijkse Poort) gezien geweest. Een derde D'Office wordt uitgegeven, uitgeroepen en aangeplakt. Na herinnerd te hebben aan de ordonnantiën d.d. 5 en 12 nov. besluit het bericht : "Soo is 't dat Heer ende Weth aend een ieder die het aengaen magh andermael ordoneren aen des selfs inhouden sonder twyffel te volkomen op pene van allen den gonen die nu ofte hier naermaels sal overtuygt worden den meer geseyden Jan Mast gelogeert verborgen ofte tot selfs evagie gecontribueert te hebben met alle rigueur als complice van de daeders van de voorseyde afgrysselyke moorden sal gestraft worden in confirmiteijte (overeenstemmig) van de geschreven rechten en haer majesteyts (Maria Theresia) placaaeten".

Dezelfde maandag wordt Danneels uitgeleverd: "Swaer geboeyt wordt hy des avonds ten 6 ueren al de Petercellepoorte ingebracht in eene carosse (benevens nog twee andere carossen alwaer insaeten de gecommiteerde heeren) geexcorteert synde door een excort Dragonders (...) ende geleyd ten Stadthuysse alwaer d'Heer ende Weth tot dien eynde alreede vergaedert waeren alwaer Danneels geexamineert wordende heeft alles ontrent". Het "examen" heeft heel wat tijd in beslag genomen. aangezien de verdachte pas te half elf naar de gevangenis (Mammelokker) kan overgebracht worden.

DINSDAG 15 NOVEMBER 1763

Mast wiens aanwezigheid omtrent de vesten (nu K. de Kerchovelaan) bij herhaling gesignaleerd is, wordt ijverig opgespoord: de burgers laten zich niet onbetuigd. Wel integendeel. In de voormiddag, omstreeks 8 uur treft "Officier Sr de Corf wesende officiael van het Recht van S. Pieters" de nagejaagde kerel aan in de kapel van O.L.V. van schryboom (aan de Tyckstraete, nu Kortrijksepoortstraat). Durft de gepatenteerde moordenaar nog te rekenen op een miraculeuze interventie van de H.Maagd dat hij voor het altaar gaan neerknielen is?

Prompt wordt hij overgebracht naar de gevangenis van de "prosdye van het Recht van S. Pieters" aangezien het in het rechtsgebied van de Abdij is dat men hem gevat heeft. Voor de zoveelste keer stellen we vast dat die van Gent er geen gras laten over groeien en dat die van de Abdij al evenmin hun tijd verliezen want reeds na de middag verhuist Mast van het Dorp naar de Stad : "Hy wierd swaer geboeyd geleyd in eene carosse ende alsoo van de voornomde Prosdye geexcorteert door een detachement van 40 welgewaepende Dragonders langs de Nieuwstraete, de Koeystraete, de Calanderbergh, de Marjolinstraete, recht naar het Stadt-huys" waer hij uren lang ver-

hoord wordt zonder ook maar iets te bekennen. Pas laat in de avond gaan voor hem de poorten van de Mammelokker open.

WOENSDAG 16 NOVEMBER 1763

Vandaag en volgende dagen worden Mast en Danneels nu eens in de gevangenis dan eens in de Vierschaar (nu Pacificatiezaal) aan een streng verhoor onderworpen, evenwel zonder enig gevolg, en dat niettegenstaande de vele materiële ter tafel liggende bewijsstukken en de even vele bezwarende getuigenissen. De Heer ende Weth blijken inderdaad geduldige mensen te zijn, zo niet zouden ze zich niet de gek laten scheren, uren en dagen lang. Doch de kruik gaat zo lang te water tot ze breekt!

VRIJDAG 25 NOVEMBER 1763

De rechtbank "condemneert Danneels van gestelt te worden op het scherp-examen ordinaire ende extraordinaire om te hebben uyt synen mond de revelatie van syne complicen ende de waerheit van alle de voordere omstandigheden der voorseyde moorden". Met andere woorden zendt men hem naar de pijnkelder (2) waar de scherprechtter aan het woord zal komen. Reeds een vluchtige aanblik van de verre van gezellige omgeving doet de man van kleur verschieten en op beide benen beven als een riet:

"Gheleyt synde in de pynkaemere alwaer het vier al ontstoken is, den halsband gespannen ende den drypickel in gereedtheyt gebracht" enz. zakt de moed hem diep in de schoenen en haast hij zich voor het te laat is volledige bekentenissen af te leggen, niet alleen wat de vijfvoudige moord betreft doch ook die aangaande de vele misdaden die hij ofwel met Mast ofwel met andere spitsbroeders gepleegd heeft. Zo loslippig is hij dat hij mededeling doet van de geplande maar (nog) niet uitgevoerde expedities.

ZONDAG 27 NOVEMBER 1763

Vandaag worden de twee verdachten met elkaar geconfronteerd. Mast houdt voet bij stuk: Is hij niet zo onschuldig als een pasgeboren kind? Zo ver drijft hij zijn driestheid dat hij op de vraag van raadspensionaris Vanderweeden of hij Danneels kent, beweert "den declarant wel te kennen van aensien ende dat hy genoemt is Danneels sonder precieselyk te connen segghen of synen soornaem is Emmanuel ofte Ferdinand". Elke door Danneels afgelegde bekentenis beantwoordt onze Jan met een pertinente ontkenning zodat we in het verslag van die confrontatie telkens hetzelfde refreintje te horen krijgen: seght dat het valsch is.

MAANDAG 28 NOVEMBER 1763

(Wat de zondag gebeurd was, of liever niet gebeurd was, moest verstrekkende gevolgen hebben.) Veertien dagen verhoor niets

opgeleverd hebbend blijft er de rechtbank niets anders over dan er met de ruwe borstel door te gaan: "Schepenen van der Keure naer Rapport op alles geleth wysen ende haudende den verweerdere (Mast) overtuyght den rechte van benevens Ferdinandus Danneels synen medecompllice begaen t'hebben de moort van de vyf persoonen midtsgaeders de diefte met braecke ten huysse (...) condemneren den selven verweerdere niet min van geapplicqueert te worden tot het scherp examen ordinaire ende extraordinaire om uyt synen mondt te hebben (...) tot welcken eynde het urewerck ende slag (op het Belfort) wordt opgehouden van ten half dry uren naemiddags tot ten negen uren 's avonds".

In de "examineerkaemere" gekomen heeft nogmaals een algemeene ondervraging plaats. Op meer dan 70 "artickelen" wordt Mast verzocht uitleg te verstrekken. Voor de zoveelste keer kloppen de heren aan dovemans deur.

Tot vervelens toe klinkt de commentaar:

... seght daer geene kennisse van t'hebben;

... seght noyt met moordenaers ofte dieven geconverseert t'hebben;

... seght de zulle (drempel) van Van Beveren niet betorten (betreden) t'hebben;

... seght sulckx valsch te syn.

Aangezien het maar al te duidelijk blijkt dat de verdachte de waarheid niet wil zeggen wordt besloten "dat hy daertoe sal worden gepraemt by applicatie van synen persoon op het scherp examen". De teerling is geworpen: Mast zal kennis maken met driepikkel, halsband en fornuis. Nogmaals wordt hij verzocht liever te bekennen dan te worden gepijnigd. Zijn antwoord? Hij zal de torture afwachten en aan het voornaam gezelschap eens tonen wat voor een keiharde de genaamde Joannes Mast wel is.

Het "emanen" kan aanvangen. Een voor een wordt nogmaals voorlezing gedaan van het groot aantal "artickelen". Spottend, overmoedig, gemeen, brutaal klinken Jans antwoorden: "Ick en hebbe geenen tydt" - "Ick en hebbe geen carbonade geëten, ghy cont eene schoone carbonade van myn kerte (3) snyden" - "Is dat oock een waefelyser, mijn ziele Godts" - "Syt voor-sichtigh en loopt niet teghen de coorden (die de halsband op zijn plaats houden); hier syn toch geen sattericken". Op een bepaald ogenblik "laet hy eenen wint ende seght godt seghent u, t'is noch een goede".

Edoch! de vijf en een half uur die voor het "examen" voorzien zijn zal onze janzondervrees niet opgebruiken: na amper drie kwartier is het amen en uit met het kat-en-hondspel. Hij wil volledige bekentenissen afleggen. Nu pas herinnert hij zich dat er op woensdag 19 oktober in de kerk van de Paters O.L.V. Broeders overeengekomen werd een slag te slaan. Dat op zondag 30 oktober een keuze gedaan werd uit

3 "occasien" nl.

1° "De quesels Leblond woonende op den hoeck der vierweegsche by de Augustijnen"

2° "Sr de Keijser woonende op het garenplaetseken"

3° "Sr Van Beveren".

Dat ze op maandag 31 oktober de derde "occasie" uitgevoerd hebben, Mast gewapend met een schoenmakershamer, Danneels met een timmermanshamer.

(In de bewaarde rapporten maar eveneens in de na de terechtstelling uitgegeven sententie getiteld D'Office (zie verder) worden de moorden in geuren en kleuren beschreven). De gemaakte buit van de roofmoord bestond uit baar geld (80 ponden), goud- en zilverwerk, juwelen, stoffen, kant en een paar kledingstukken. Omstreeks 6 uur verlieten ze het huis van de misdaad om de emoties van hun wanbedrijven te gaan wegspoelen in de herberg De Waepen van Amsterdam gelegen aan de Molenaarstraat. Onderweg hadden ze veiligheidshalve de hamers in de Lieve geworpen. (Naderhand zal een ploeg "mergelaers" de tuigen weten op te vissen). Flink beschonken sukkelden ze omstreeks 8 uur huiswaarts. Daarbij was Mast zo onfortuinlijk 3 van de gestolen messen te verliezen (naderhand zullen ze herkend worden en Mast als eerste verdachte op de lijst plaatsen). Op Allerheiligen vertrok Danneels naar Rijsel waar hij, zoals reeds gezegd is, aangehouden werd.

VRIJDAG 2 DECEMBER 1763

Na het middaguur verschijnt een ploeg werklieden op de Vrijdagsmarkt. Onder de leiding van de Gentse scherprechter en op de handen gekeken door een menigte nieuwsgierigen lost men wagens, versleept men balken, timmert men, zaagt men, hamert men, zwoegt men. Op dat gedeelte van het plein dat te dien tijde nog aangegeven werd door vier witte in het wegdek ingemetselde stenen - op de hoogte van het Toreken tegenover het Tooghuis (nu nr. 47) - worden een dubbel schavot opgericht en twee grote houten kruisen vervaardigd. Er wordt ook gemetseld: een drieledige muur die de vorm heeft van een in twee gesneden regelmatige zeshoek. Wat er binnen die drie muurtjes zal gebeuren vernemen we 's anderen daags. Op het schavot wordt een ijzeren komfoor geplaatst, eronder rangschikt men enige met water gevulde emmers. Zoveel werk is er af te leggen dat men tot een stuk in de nacht bedrijvig is. Van nu af aan zal een afdeling soldaten de wacht houden bij de angstwekkende stellages.

Inmiddels hebben Mast en Danneels in de gevangenis het bezoek gekregen van de heer Raadpensionaris P.F.Pycke. Uit diens mond vernemen zij het vonnis dat door de rechtbank uitgesproken werd: 's anderen daags zullen zij terechtgesteld worden.

NOTEN

- (1) Het Ganxken was inderdaad een gang of overdekt steegje uitmondend in de Mageleinstraat, ongeveer tegenover de Bennesteeg. In dat Ganxken bevond zich de ingang van een schouwburg die uitgaf op de binnenplaats van een grote hostelrij Het Roose Cransken, waarvan de gevel aan de St.-Jansstraat. De schouwburg Het Ganxken, reeds vermeld in 1666, werd gebruikt van 1715 (jaar waarin de schouwburg van St. Sebastiaen aan de Kouter totaal uitbrandde) tot 1737 (jaar waarin het herbouwd lokaal geopend werd) om er toneel- en zangspelen op te voeren. Het Ganxken deed dienst tot in het begin van de 19de eeuw vooral als danszaal.
- (2) De pijnkelder maakte natuurlijk deel uit van het Schepenhuis van der Keure, dus in die vleugel van het Stadhuis uitgevende op de Hoogpoort. Hij zou zich bevonden hebben onder de Kapel van dat Schepenhuis (nu trouwzaal). Zie de plattegrond in L.Lievevrouw-Coopman, Oostvl. Zanten, 1941, blz. 19
- (3) Kert of kerte (plat Gents kirte) is een van de talloze synoniemen van schede, in lopende teksten uit welvoeglijkheid afgekort tot k... Oorspronkelijk kartel = insnijding = snede = kerf. Bij uitbreiding 1° aarsspleet = achterste = gat (dus ook toepasselijk op de man); 2° gemene vrouw: een domme gans, een dwaze kerte. Kertsmerte of kirtsmerte was een pijnlijk ongemak waarbij de kertsreek van zwaarlijvige personen ontstoken werd.
- Tijdens een proces in 1688: dat sy syn kerte saude lecken.

(vervolgt)

M. van Wesemael

* * * * *

DE OUDSTE UITLEENBIBLIOTHEEK TE GENT.

Deze titel is enigszins bedrieglijk. We weten inderdaad niet precies wanneer de eerste uitleenboekerij in de stad is ontstaan. Ons is alleen de oudste vermelding van een uitleenbibliotheek bekend. Deze dateert nl. van 5 april 1402, dus uit het begin van de XVde eeuw. Toen leende, mits een vergoeding "Johensse den cleric" bepaalde boeken in de vorm van handschriften en "gheheeten ystorien ende jeesten" uit. Heel wat van deze werken deed Johensse "van buten binnen der stede van Ghend bringhen", waarvoor hij de pachters van de stadspoorten "onghelt" of belasting moest betalen (1). In deze "ystorien ende jeesten" werden onderwerpen behandeld

die nogal uiteenlopend van aard en karakter waren en waarover we hier niet kunnen uitweiden. Delen wij alleen mede dat deze literatuur meestal bestond uit geschiedverhalen, soms uit romans in de zin van onze Reinaert De Vos.

Johensse den clerc was ongetwijfeld te identificeren met de in de Staten van Goed vermelde Joannes den cleerc die als "scribein" werd aangeduid (2). De man was kennelijk klerk van beroep, die met schrijfwerk en vertaalwerk zich ter beschikking stelde van de stad of van particulieren (3). Het is echter niet uitgesloten dat hijzelf een letterkundige was wiens geschriften mettertijd zijn verloren gegaan. Johensse leefde "voer tscepenhuus", in een van de toendertijd bestaande schrijfhuisjes waarvan F. De Potter gewag maakt in zijn geschiedenis van Gent (4).

Daar Johensse den clerc zijn "ystorien ende jeesten" dagelijks verhuurde zoals uitdrukkelijk genoteerd staat in de bron (5), mag worden aangenomen dat deze handschriften toenmaals bijzonder in trek waren. Daar komt bij dat "de boucken van jeesten" ruim een halve eeuw lang publiek werden opgelezen in een gehuurd lokaal van het Gentse wolhuis of "wollehalle" (6), waarschijnlijk gelegen vlak bij de Lakenhal in de buurt van de schrijfhuisjes voor het stadhuis.

Naar we vernemen was de uitleenbibliotheek van Johensse den clerc de oudst vermelde niet alleen te Gent, maar ook in onze Vlaamse contries.

Paul Rogghé

- (1) S.A. Gent, Groen Boek, Reeks 93 bis n° 7 fol. 22 v°
- (2) S.A. Gent, Staten van Goed, 1396-97, fol. 20 v°. Zie over de man ook: Stad Gent. Regesten op de Jaarregisters van de Keure, schepenzaar 1400-01 (1970), p. 13
- (3) F. De Potter, Gent van den oudsten tijd tot heden, II, pp. 7-8
- (4) Ib. en S.A. Gent, Groen Boek, Reeks 93 bis n° 7 fol. 22 v°
- (5) S.A. Gent, Groen Boek, Reeks 93 bis n° 7 fol. 22 v°
- (6) S.A. Gent, Rekeningen 1505-06 fol. 94 en 1463-64 fol. 7

* * * * *

IN HET BIJLOKE ZIEKENHUIS IN 1841

De geschiedenis van de Bijloke klimt op tot 1228, het jaar dat het St. Maria gesticht in Onderbergen overgebracht werd naar het portus monialum, onder de naam Bijloke bekend. Aan een adres opgesteld door het Geneeskundig Genootschap van Gent op 2 maart 1841 en gericht aan de gemeenteraad van Gent ontlene we het volgende: " Het bestaand hospitaal heeft een ligging, die niet slechter kan zijn; doorsneden met een geleed, hetwelk een oprechte vuilgracht is, waardoor er een bijna staande water en allerlei vuilnis moet vloeien. Dit gesticht bevindt zich in de ongezondste wijk

van de stad, in het midden van een lage en vochtige grond, 's winters onder water en 's zomers mistige dampen uitwasemend. Het is gelegen tussen een nog al hoge heuvel en uitgestrekte meersen, alwaar de vochtige dampen zich verzamelen door de grond uitgewasemd. Deze geschiktheid is eigenlijk ongezond en dit is zo klaarblijkelijk, dat de onderzinking der geneesheren deze staat bewijst en de koortsen, die bijzonderlijk langs de Coupure, tussen de vaart van die naam en de meersen, heersen.

Een lid van het genootschap heeft de ellende van de zieken in het hospitaal gedurende de vorst doen kennen. Het is onmogelijk het ziekenkwartier te verwarmen, zo wel uit reden der overgrote hoogte van het dak als door de gebreken van het timmerwerk. Men heeft gezien, dat niet alleen de tisane van de zieken naast hun bed bevrozen, maar ook het vocht van hun adem bevriest aan hun deksel! Ik heb, zegt het eerbaar lid, een thermometer in een der zalen doen plaatsen en heb mij kunnen overtuigen, dat de gemiddelde bekomen warmte van 10 tot 28 januari 1 tot 2 graden Réaumur is geweest overdag en dat 's nachts het kwik daalde onder nul. Welnu, voor de 11 januari was het gemiddeld getal der sterften van 1 op bijna 3 dagen; het gemiddelde te rekenen vanaf de elfde januari is van 4, 3 en 2 daags tot de uitsterving van al degenen, die niet in hun eigen kracht hadden om aan zo een grote oorzaak als de koude te weerstaan. Een ander lid bevestigt dat het bovengemelde, daarbij voegende dat het bij grote regenbuien onmogelijk is de zieken er van te bevrijden. Een leraar bij het burgerlijk hospitaal heeft, zegt hij, mij verzekerd, dat hij zijn bezoek doende, eens verplicht is geweest onder zijn regenscherm te schuilen en dat hij op een andere maal tot 24 bedden met min of meer sneeuw bedekt heeft kunnen tellen."

Verder dringen de geneesheren aan op een verbetering van de beschreven toestand.

Op een advies van de dokters J.F. Kluyskens en J.B. Van Lokeren beslist de gemeenteraad op 21 april 1841 verbeteringswerken te doen in het burgerlijk hospitaal; het aantal bedden wordt op 400 gebracht. De aanbesteding werd goedgekeurd op 26 mei 1841; de kosten bedroegen 62933 F (thans ongeveer 8 tot 10 miljoen) en werden betaald met een deel van het bezet van Jan Verspeyen aan het Bestuur van de Burgerlijke Godshuizen. Jan Verspeyen stierf in 1837 en schonk bij testament zijn ganse fortuin aan voornoemde instelling. In 1864, toen de straten rond het oud Groot Begijnhof werden aangelegd, werd een straat Verspeyenstraat genoemd. Een andere straat werd Van Wittenberghestraat genoemd naar Hector Van Wittenberghe, ontvanger van de Godshuizen, die overleed in 1862 en bij testament een groot bedrag schonk aan het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen. Ook de Hippoliet Lammensstraat werd genoemd naar een weldoener van de Godshuizen. H. Lammens was een tiental jaren lid van de gemeenteraad (1848-1858); hij overleed in 1858 en schonk bij

testament 250000 F aan de Godshuizen.
 Terwijl willen we nog een vierde weldoener vermelden, nl. Jacob Van Caeneghem (1764 Ledeberg -1847 Gent), die bij testament 100000 F schonk aan Gent, bedrag, waarmede het blindenhuis werd gebouwd op de plaats van het oud entrepot aan de Coupure. Tenslotte moet ook Ferdinand Lousbergs, een Gents katoenfabrikant, worden vernoemd, die in 1859 bij zijn dood een legaat van 400000 F, alsook een stuk grond schonk aan de Commissie der Burgerlijke Godshuizen voor de bouw van een gesticht voor ziekelijke en gebrekkelijke werklie-den. Het gesticht werd gebouwd naar het plan van architect Pauli op de Lousbergslaan. Het gebouw werd vergroot in 1911-1912. Gedurende de eerste wereldoorlog diende het als Rasphuis voor ontuchtige vrouwen.

De voornaamste nieuwe gebouwen van het hospitaal van de Bijloke werden naar de plannen van architect A. Pauli gebouwd tussen 1873 en 1878. In het begin van de 20ste eeuw werden de vier bijgebouwen van de faculteit van geneeskunde opgericht door L. Cloquet.

In de gebouwen van de Bijloke was ook een oud-mannenhuis, dat gesloten werd in 1912; de verpleegden werden naar het Lousberggesticht overgebracht.

M. STEELS

Bronnen

1. Adres van het Geneeskundig Genootschap: Gazette van Gend: 21.4.1841
2. Jaarverslagen van de gemeenteraad. Het woordgebruik en de zinsbouw werden behouden; enkel de spelling werd aangepast.

* * * * *

KRANTENPROZA VAN WELEER...

Bij het grasduinen in vergeelde dagbladen van weleer, moeten we toch even glimlachen bij het lezen van sommige artikels of korte berichtjes.

Wat we vandaag als een banaal voorvalletje vlug zouden vergeten, maakte zo'n 70, 80 jaar geleden de stof uit voor een pennevrucht van de toenmalige dagbladschrijvers.

Terwijl een adembenemende maanlanding ons nog nauwelijks be-roert, vond grootvadertje-journalist het ten zeerste vermeldenswaardig, dat er op de Koornmarkt een paardetram ont-riggeld was, dat voerman Vandorpe zijn voet brak bij het bestijgen van de bok, of dat er weer een vrouw van de speelboot in het water gevallen was...

Naast het dagelijkse heen en weer gepraat tussen politieke organen, wordt vaak de draak gestoken met het gezag: leger, gendarmerie, burgerwacht, politie,....
 Zo schreef dagblad Vooruit op 18 december 1884 (de eerste jaargang) :

"Een oudijzerkoopman der stad had het oud dievenkarreken gekocht en voerde het naar zijn magazijn. Twee werklieden hadden er voor het lolleken plaats in genomen en... en avant, daar vloog de trein vooruit.

Onder weg moest er toch wel eens gepleisterd worden. De voerman springt van den bok in eene herberg, het koppel lollekensheeren in het karreken latende.

Het begon hen daar ferm te verveelen, de keel werd droog en pardaf, daar sprongen zij er ook uit en zijn op eenen vloek in eene andere herberg.

Deze ontvluchting was opgemerkt geworden door een ondercommissaris, die zich voorzeker aan dit gelukkig toeval tot bevordering niet verwachtende, op één, twee, drij bij de twee mannen is, hen bij de kraag vat en kost wat kost, ze moeten in de kar en met de kar naar de permannencie. Gij ziet van hier dat onze drinkeboers weinig lust gevoelden daaraan te volkomen, wat de policiecommissaris woedend maakte en nog meer versterkte in zijne vermoedens. Op al dit gerucht was er veel volk bij gekomen, de voerman kwam ook luisteren en vernemende wat er gaande was, barstte in enen gullen lach uit, waarna weldra alles werd opgeklaard. De drijvuldigheid trok met den "trionphwagen" weg en de ondercommissaris maakte zich beschamend en woedend uit de voeten."

Heel fijntjes worden de bewaarders van de openbare orde op de korrel genomen, in een artikeltje op 1 juni 1887:

"Policie- Policie-agenten, anders gezegd "pinnen" zijn bij ons gekomen om te klagen dat het inregent in.... de scheede hunner nieuwe sabels !

Een "pinne" toonde ons zijn sabel, welke geheel beroest was. Het water stond verscheidene centimeters hoog in de scheede. Dit komt daarbij dat het metalen omhulsel der scheede op het einde over het leder zit in plaats van er onder te zijn aangebracht. Eén der pinnen, die ons dit kwam verklaren, zegde dat hij meer dan een kwart uur werk had gehad om zijn sabel te trekken tegen de betoogingmakers van maandag."

Nog deze potsierlijke gebeurtenis, met opnieuw een agent als middelpunt van de klucht:

donderdag 14 juli 1887: op den beestenmarkt

Vrijdag voormiddag had een kluchtig voorval plaats op den beestenmarkt. Men loste van eene kar drie vette varkens. Terwijl het eerste in den bak zat om gewoogen te worden, liepen de twee andere los. Het eene liep juist tusschen de beenen van eene pinne die daar van dienst was. Deze zat alzoó schrijlings op het varken en werd eenige meeters ver medegevoerd. De omstaanders hebben niet weinig gelachen met den policie-agent te paard".

R. HESPEL

HOE EEN WEG WERD HERSTELD.

We zijn in 1815. De toestand van de wegen was slecht; tijdens de Franse overheersing waren ze practisch niet onderhouden. De toestand van de wegen in het extra-muros deel van de zuidelijke wijk van Gent moet wel bijzonder slecht geweest zijn, want het College oordeelt op 14 september 1815 het dringend nodig deze wegen te herstellen voor het begin van de winter en bepaalt de manier, waarop deze wegen zullen hersteld worden.

De wegen gelegen in het extra-muros deel van de zuidelijke wijk van Gent zullen kosteloos hersteld worden door de bewoners van dit deel van de stad. De politiecommissaris moet twee lijsten opstellen: de eerste lijst vermeldt al de eigenaars van paarden, alsmede het aantal paarden; de tweede lijst vermeldt al de namen van de inwoners, die op de lijst van de grondbelasting voorkomen. De eigenaars van paarden zijn verplicht te zorgen voor het aantal paarden in hun bezit. De personen vermeld op de tweede lijst moeten volgens een beurtrol meewerken aan de herstelling van de wegen; ze moeten zich voorzien van het nodige gereedschap. Degenen, die weigeren hun medewerking te verlenen of zich op de aangeduide plaatsen niet aanmelden, zullen onmiddellijk worden vervangen. Voor de vervanging zullen ze 1,40 F betalen per "pionier" en per dag en 6 F per dag per wagen en paard. De herstelling van de riolen geschiedt op stadskosten. De werken worden geleid door een afgevaardigde van het stadsbestuur. De politiecommissarissen krijgen opdracht al het afbraakmateriaal te doen verzamelen op twee plaatsen: voor de centrum wijk en de zuidelijke wijk op het Stalhof, voor de oostelijke en westelijke wijk achter de herberg De Appel bij de Kortrijkse Poort. Aan de degelijkheid van de herstelling valt natuurlijk te twifelen; vermoedelijk bleef de herstelling beperkt tot het opvullen van de wagensporen en putten met steengruis. Op de tweede lijst komen dus enkel personen, die tot de "bezittende klas" behoren, voor; dit aantal zal niet bijzonder groot geweest zijn. De mogelijkheid bestaat, dat velen van deze lijst zich hebben laten vervangen. Het collegebesluit zou dan kunnen aanzien worden als een vermomde verplichte bijdrage van de bewoners voor het herstellen van de wegen. We mogen vermoeden, dat het de laatste maal was, dat te Gent het "principe van de karweien" werd toegepast.

Bron: S.A.G.: Register Besluiten van het College, deel 7,
blz. 31

M. STEELS

VRAAG EN ANTWOORD.

VRAAG NR. 45 van Dhr. F.O.Ödberg

Wie kan mij de oorsprong verklaren van de volgende Gentse uitdrukking:

"Laat het maar zo, zei Van Loo

Ik kan het zo niet laten, zei Verstraeten

Ik heb liever de vis of de graten."

ANTWOORD OP VRAAG NR. 41 van Dhr. W. Vlerick door M. Steels

Kerkhof De Smetstraat

1. Op 15 december 1832 nam de gemeenteraad het besluit twee stukken grond, samen 16,57 are of 110 oude Gentse roeden groot aan te kopen tegen zes gulden de roede om het kerkhof buiten de Brugse Poort te vergroten. Als motivering wordt vermeld de aangroei van de bevolking, maar voornamelijk de epidemie van cholera morbus, waardoor het kerkhof te klein is geworden. Tevens wordt vermeld, dat in 1819 dezelfde prijs werd betaald voor de aanleg van het protestants kerkhof buiten de Dampoort. De eerste cholera-epidemie heerste te Gent van 25 mei tot einde augustus 1832. Meer dan 2000 personen werden door de ziekte aangetast; er vielen 1227 slachtoffers of één op 69 inwoners (Dr. Du Moulin: Enquête sur les conditions hygiéniques. 1879)
2. Ik meen me te herinneren, dat in september 1944 het kerkhof in De Smetstraat een korte tijd voor voorlopige begravenissen werd gebruikt. Na de bevrijding van de stad Gent bezetten de Duitse troepen nog de noordelijke oever van het Verbindingskanaal, waardoor het gemeentekerkhof ontoegankelijk was.

Bij besluit van 27.5.1848 en dit op verzoek van de Joodse gemeenschap stelt de gemeenteraad een terrein van 38 m op 10 m, gelegen naast het katholiek kerkhof op de Ottergemdries, ter beschikking voor het aanleggen van een Joods kerkhof (Verslagen gemeenteraad deel 49) Of deze begraafplaats werd gebruikt is niet duidelijk. Op 1 oktober 1855 wordt een nieuw besluit genomen, waarbij een ander stuk grond groot 38 m op 10 m... en gelegen rechts van de ingang van het kerkhof Heuvelpoort wordt afgestaan voor de aanleg van een Joods kerkhof. Door de voorwaarden wordt bepaald:

- a. het terrein blijft eigendom van de stad
- b. de Joodse gemeenschap zal op haar kosten een afsluitingsmuur doen bouwen naar het plan opgemaakt door het college
- c. enkel leden van de Joodse gemeenschap woonachtig te Gent mogen er begraven worden.

De stad verleent een toelage van 300 F voor de uitvoering van de werken. Vermoedelijk was de Joodse gemeenschap niet zo rijk, want op 17 mei 1856 besluit de gemeenteraad de bouwkosten- 1042,18 F - volledig op zich te nemen (Verslagen gemeenteraad, deel 54).

ANTWOORD OP VRAAG NR. 43 van Dhr. Ch. Fassin door Dhr. A.Mast

Het standbeeld "Excelsior" is een werk van L. Van Biesbroeck (1893) "De gekwetste zwaardvechter" is gebeeldhouwd door Lodewijk Mast (1889). Beide beelden bevinden zich thans in het Koning Albertpark. Het standbeeld van Graaf Oswald de Kerchove (zonder de letter k) is een werk van Jef Lambeaux (1908); het bevindt zich nu in het Citadelpark, nabij de ingang Kortrijksesteenweg.

Nota: Lodewijk Van Biesbroeck maakte ook de gebeeldhouwde motieven van het Museum van Schone Kunsten en het beeld van Prometheus.

L.Mast en A. Heins beeldhouwden het monument van de gebroeders Van de Velde, opgericht in het park.

De Mastplanters in het Citadelpark en het standbeeld van Prof. F. Laurent zijn werken van Julius Van Biesbroeck

* * * * *

BIBLIOGRAFISCHE SPROKKELINGEN

* Appeltjes van het Meetjesland

Onlangs verscheen het 23ste Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland (Prijs: 250 F, te bestellen: Heemk. Genootschap Meetjesland, Gentstraat 13 Lembeke) I. Stockman bestudeert "De Brieven van Assenede en de Vier Ambachten". In "Een dapper strijder tegen de cholera: van het Akademisch Ziekenhuis naar de Senaat" door Dr. L. Elaut maken we kennis met de Gentse dokter en hoogleraar Guillaume de Block (1806-1862), vanaf 1855 burgemeester van Boekhoute en senator. In "Rederijkers te Eeklo" schrijft Dr. P. Rogghé de geschiedenis "van de Ghesellen van Rhetorica" tot "Eikels worden Bomen". Eeklo was in de 19° eeuw met Gent nauw verbonden; het is dan ook niet te verwonderen, dat dezen, die belang stellen in het kulturele leven te Gent, in deze bijdrage een massa interessante gegevens aantreffen. Deze studie behandelt ook de Eeklose periode van J.F.Willems, Frans Rens, Karel Vervier en brengt een aantal weinig gekende en onbekende feiten aan het licht. Het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland slaagt er in jaarlijks een keurig verzorgd jaarboek met waardevolle bijdragen uit te geven en moet dan ook om deze prestatie hartelijk gefeliciteerd worden.

* Toerisme in Oost-Vlaanderen : nr. 2 maart-april 1973. J. De Grave, bestendig afgevaardigde, herinnert er aan, dat 25 jaar geleden, nl. in 1948 de Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen werd gesticht. Allen, die enigszins de werking van de federatie hebben kunnen volgen, kennen de prachtige inspanningen van de federatie voor kultuurbehoud en kultuurverspreiding in onze provincie. Wij houden er dan ook aan bij dit zilveren jubileum de Federatie onze hartelijkste gelukwensen aan te bieden. Nummer twee bevat verder

artikels over: Abdijen en Begijnhoven in Oost-Vlaanderen, Het nieuwe klank- en lichtspel in de Lakenhalle, Het Rietgaver-museum te Nevele, Verdwenen Begijnhoven in het Meetjesland, de St. Martinuskerk te Beveren-Waas (jaarabonnement : 100 F, te storten op Pr. 853.69 van de Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen, Kon. Maria-Hendrikaplein 27, Gent).

- * P. Kluyskens: Gent en zijn begijnhoven. XV. Privaat initiatief vond eindsolutie in: DE GENTENAAR, 22 mei 1973 blz. 9
- * P. Kluyskens: Gehalveerd huis aan Kalandenstraat belachelijk en hachelijk; Oude Monumenten of gevels baat of last voor de gemeenschap, resp. in : DE GENTENAAR 29 mei en 5 juni 1973 blz. 8

* * * * *

BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF

- * P. Rogghé - Oude Taalproblemen te Eeklo, Overdruk: Appeltjes van het Meetjesland, XXIII, 1972, 5 pp.
- * P. Rogghé - Rederijkers te Eeklo, Overdruk: Appeltjes van het Meetjesland, XXIII, 1972, 62 pp.
- * Jaarboek III van de Heemkring Scheldeveld, 1972, 8°, 103 pp
- * Marka, Notulen van de Heemkundige Kring Mariakerke, nr. 31 '°, 16 pp. en nr. 32-33, 18 pp.

* * * * *

De aanvullende ledenlijst voor de maand juni zal in het volgende nummer gepubliceerd worden.

* * * * *